

Отримано
4.02.2026 р.

Голові
вченої
д. н. н., проф.
Тетяни
Лях
Лях

радою спеціалізованої
ДФ 26.133.103
м. В.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.103
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри соціальної
педагогіки та соціальної роботи
Факультету психології, соціальної
роботи та спеціальної освіти
Петрочко Жанні Василівні

РЕЦЕНЗІЯ

**Лях Тетяни Леонідівни, кандидата педагогічних наук, професора,
проректора з науково-педагогічної та соціально-гуманітарної роботи,
професора кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
на дисертацію Мартинюк Яни Вячеславівни «Волонтерська діяльність у
територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій», подану на здобуття
ступеня доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота за
спеціальністю 231 Соціальна робота**

1. Актуальність дисертаційного дослідження

Особливої наукової та практичної значущості проблема волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, набуває в контексті трансформації сучасної моделі соціальної роботи та переосмислення ролі громади як суб'єкта соціальних змін. У сучасних умовах волонтерство перестає бути лише формою спонтанної громадянської активності й дедалі більше виступає як системоутворюючий ресурс розвитку громади, чинник соціальної згуртованості, механізм мобілізації внутрішніх ресурсів та інструмент посилення соціальної стійкості територіальних спільнот.

В умовах воєнних і післявоєнних трансформацій територіальні громади України опинилися в ситуації багатовимірної кризи, що поєднує інфраструктурні руйнування, демографічні втрати, зростання соціальних ризиків, психологічну травматизацію населення та розрив традиційних соціальних зв'язків. За таких умов саме волонтерська діяльність постає не лише як форма допомоги, а як особлива соціальна технологія відновлення громади, здатна забезпечувати інтеграцію зусиль державних, муніципальних і громадських акторів у сфері соціальної підтримки населення.

Водночас сучасний стан наукового осмислення волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, характеризується певною фрагментарністю: більшість досліджень зосереджена на описі окремих волонтерських практик або аналізі волонтерського руху загалом, тоді як питання

системного забезпечення волонтерської діяльності на рівні громади, її інтеграції в структуру соціальної роботи, управлінських і організаційно-методичних механізмів координації волонтерських ініціатив залишаються недостатньо розробленими.

У цьому контексті особливої актуальності набуває наукове обґрунтування організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності в територіальних громадах як комплексного процесу, що поєднує соціально-педагогічні, управлінські та інституційні компоненти. Такий підхід дозволяє розглядати волонтерство не лише як соціальний феномен, а як структурований елемент системи соціальної роботи громади, спрямований на підвищення її життєздатності, резильєнтності та здатності до сталого відновлення.

У дисертації переконливо доведено, що волонтерська діяльність у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, перестає бути лише формою громадянської ініціативи й набуває рис структурованого соціального механізму, інтегрованого в систему соціальної роботи. Авторка аргументовано обґрунтовує необхідність наукового осмислення організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності, що підтверджує її суспільну значущість і наукову актуальність дослідження.

2. Наукова новизна результатів дисертації

Наукова новизна дисертаційного дослідження Мартинюк Яни Вячеславівни полягає у розробленні та обґрунтуванні системи наукових положень, що розкривають специфіку волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, і визначають особливості її організації та забезпечення в межах системи соціальної роботи.

У дисертації вперше введено в науковий обіг поняття «територіальні громади, постраждалі від воєнних дій», що дозволило авторці окреслити такі громади як адміністративно-територіальні утворення, які зазнали прямих або опосередкованих наслідків збройного конфлікту, що спричиняє порушення усталених соціальних зв'язків, зростання потреб населення у соціальній підтримці та об'єктивну необхідність цілеспрямованої організації волонтерської діяльності в межах системи соціальної роботи.

Авторкою розроблено класифікацію територіальних громад за рівнем воєнного впливу, побудовану на поєднанні наслідків воєнних дій, соціального навантаження та ресурсних обмежень громади, що дало змогу визначити специфіку організації й забезпечення волонтерської діяльності в різних типах громад, зокрема тимчасово окупованих, деокупованих, значно або повністю зруйнованих, громад-реципієнтів внутрішньо переміщених осіб, громад «сірої зони», громад у районі активних бойових дій та громад, що перебували в оперативному оточенні.

У дисертації запропоновано систему індикаторів розвитку територіальних громад, яка враховує їх структурні та соціальні відмінності у здійсненні волонтерської діяльності, зокрема рівень розвитку місцевого самоврядування та співпраці громади з владою щодо підтримки й координації волонтерських ініціатив,

рівень згуртованості, довіри та активності мешканців у процесі волонтерської взаємодії, ресурсність територіальної громади для реалізації волонтерських програм, життєздатність громади як середовища волонтерської активності, готовність мешканців і локальної влади до організації та підтримки волонтерської діяльності.

У межах дослідження виокремлено, систематизовано та експериментально перевірено організаційно-методичні умови забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, що передбачають створення та функціонування координаційного осередку волонтерської діяльності, здійснення навчання й супроводу лідерів волонтерських груп, запровадження системи моніторингу та оцінювання волонтерської діяльності. Розроблено критерії оцінювання результативності волонтерської діяльності, які дозволяють визначати дієвість організаційно-методичних умов її забезпечення з урахуванням рівня участі мешканців, ефективності координаційних процесів, сталості волонтерських ініціатив та їхнього впливу на процеси відновлення громади.

Уточнено зміст поняття «волонтерська діяльність у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій» як добровільної, безоплатної, суспільно корисної діяльності волонтерів, спрямованої на підтримку населення та відновлення життєдіяльності громади, подолання соціальних, психологічних і гуманітарних наслідків війни, а також посилення її соціальної згуртованості й резильєнтності.

Подальшого розвитку набули уявлення про особливості організації волонтерської діяльності в територіальних громадах в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Теоретичне і практичне значення результатів дисертаційного дослідження Мартинюк Яни Вячеславівни полягає у розширенні наукових уявлень про волонтерську діяльність як системний компонент соціальної роботи в територіальній громаді та у формуванні науково обґрунтованих підходів до її організації в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій.

Теоретичне значення роботи полягає в уточненні й поглибленні понятійно-категоріального апарату дослідження волонтерської діяльності в громаді, у концептуалізації територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, як особливого соціального простору, що характеризується специфічною конфігурацією соціальних зв'язків, ресурсів і потреб населення, а також у розкритті волонтерської діяльності як чинника соціальної згуртованості, резильєнтності та розвитку громад. Отримані результати доповнюють сучасні теоретичні підходи до соціальної роботи в громаді, соціальної педагогіки та досліджень волонтерства, створюючи підґрунтя для подальших міждисциплінарних наукових розвідок.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у можливості використання розроблених організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності, системи індикаторів розвитку територіальних громад і

критеріїв оцінювання результативності волонтерської діяльності в діяльності органів місцевого самоврядування, соціальних служб, громадських організацій і волонтерських об'єднань. Запропонований авторкою інструментарій може бути використаний для планування, координації та оцінювання волонтерських ініціатив у громадах, постраждалих від воєнних дій, а також для підвищення ефективності взаємодії між суб'єктами соціальної роботи, волонтерським сектором і місцевою владою.

Важливим практичним результатом роботи є можливість інтеграції отриманих наукових положень у зміст підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, удосконалення освітніх програм і навчально-методичного забезпечення спеціальності «Соціальна робота», а також використання результатів дослідження у процесі розроблення соціальних програм і стратегій розвитку територіальних громад у воєнний і післявоєнний періоди.

Таким чином, дисертаційне дослідження Мартинюк Яни Вячеславівни має вагоме теоретичне і прикладне значення для розвитку сучасної теорії соціальної роботи в громаді та практики організації волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження Мартинюк Яни Вячеславівни забезпечується цілісністю методологічної концепції роботи, логічною послідовністю розгортання наукового пошуку, адекватністю обраних методів поставленій меті й завданням дослідження, а також системністю теоретичного аналізу та емпіричної перевірки отриманих результатів.

Методологічною основою дисертації є сучасні наукові підходи до осмислення соціальної роботи в громаді, розвитку територіальних громад і волонтерської діяльності в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій. Авторка послідовно поєднує положення соціально-педагогічної, соціально-управлінської та соціально-психологічної наукових традицій, що дозволило сформулювати багатовимірне бачення волонтерської діяльності як соціального феномену й водночас як практики соціальної роботи в територіальній громаді.

Наукові положення дисертації ґрунтуються на глибокому аналізі вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, нормативно-правових документів, аналітичних матеріалів і сучасних практик волонтерської діяльності. Важливою перевагою роботи є поєднання теоретичного осмислення проблеми з результатами емпіричного дослідження, що охоплює анкетування, опитування, глибинні інтерв'ю та формувальний експеримент, спрямований на перевірку дієвості запропонованих організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

Достовірність і наукова переконливість отриманих результатів підтверджується використанням комплексу методів математичної статистики,

зіставленням і аналізом динаміки змін показників до і після впровадження авторської програми, а також узгодженістю емпіричних даних із теоретичними положеннями дослідження. Висновки й рекомендації, сформульовані в дисертації, є логічно виведеними з результатів дослідження, внутрішньо узгодженими та методологічно вмотивованими.

Особливістю роботи є її системний характер, що виявляється у взаємозв'язку теоретичних положень, організаційно-методичних умов, критеріїв і показників результативності волонтерської діяльності, а також у комплексному підході до аналізу волонтерської діяльності як складової системи соціальної роботи в територіальній громаді. Це забезпечує високий рівень наукової обґрунтованості отриманих результатів і дозволяє розглядати дисертаційне дослідження як концептуально цілісну наукову працю.

Загалом результати дисертації, сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації характеризуються достатнім рівнем наукової обґрунтованості, достовірності та практичної значущості, що підтверджує їх відповідність сучасним вимогам до дисертаційних досліджень у галузі соціальної роботи.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Рівень виконання поставленого наукового завдання в дисертаційному дослідженні Мартинюк Яни Вячеславівни засвідчує цілісність авторського наукового задуму, внутрішню логіку дослідницької програми та послідовність реалізації поставленої мети й завдань. Дисертація вирізняється концептуальною завершеністю, що виявляється у взаємоузгодженості теоретичних положень, емпіричних результатів і сформульованих висновків.

Здобувачка продемонструвала сформованість методологічної культури дослідника, здатність до системного наукового мислення та вміння працювати з різними рівнями наукового знання - від теоретичного узагальнення до емпіричної інтерпретації результатів. Вибір методів дослідження є методологічно вмотивованим і адекватним поставленим завданням, а їх поєднання забезпечує комплексний характер аналізу волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

Важливою ознакою наукової зрілості авторки є її здатність виходити за межі описового рівня аналізу й пропонувати узагальнені наукові положення, що мають концептуальний характер. У дисертації простежується чітка авторська позиція щодо розуміння волонтерської діяльності як структурованого елементу системи соціальної роботи в громаді, а також щодо ролі організаційно-методичних умов у забезпеченні її ефективності.

Результати дослідження характеризуються повнотою реалізації поставлених завдань і відповідністю заявленій меті, що дозволяє оцінювати дисертацію як завершене наукове дослідження. Сформульовані висновки є логічно виведеними з отриманих результатів, внутрішньо узгодженими та науково вмотивованими.

Таким чином, рівень виконання поставленого наукового завдання та ступінь оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності відповідають високим вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії в галузі соціальної роботи й свідчать про сформованість її як самостійного дослідника.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях

Апробація результатів дисертаційного дослідження Мартинюк Яни Вячеславівни здійснювалася системно та послідовно на різних етапах наукової роботи, що свідчить про її інтегрованість у сучасний науковий дискурс і практику соціальної роботи в громаді. Основні положення дисертації були представлені й обговорені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах і круглих столах, що забезпечило їх наукову верифікацію, критичне осмислення та уточнення в процесі професійної дискусії.

Основні положення та результати дослідження висвітлено у 17 наукових публікаціях, із них 10 – одноосібних і 7 – у співавторстві. Зокрема, результати дисертації відображено у 6 статтях, опублікованих у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України (з них 2 – у співавторстві), а також у 11 наукових публікаціях (з них 5 – у співавторстві), у яких додатково висвітлено результати дисертаційного дослідження. Тематика публікацій логічно пов'язана зі змістом дисертації, відображає її ключові теоретичні положення та основні емпіричні результати, що засвідчує системність і послідовність наукового пошуку здобувачки, поступове формування її авторської наукової позиції та концептуальну узгодженість публікацій із дисертаційним дослідженням.

Важливим підтвердженням практичної значущості отриманих результатів є їх упровадження в діяльність закладів, які надають соціальні послуги. Результати дослідження впроваджено в Харківському обласному центрі соціальних служб (акт про впровадження № 1732/07 від 28.10.2024), у діяльність громадської організації «Ла Страда – Україна» (довідка про впровадження № 1493 від 30.09.2023), Міжнародної організації HealthRight (акт про впровадження № 1942 від 18.08.2024) та Міжнародного благодійного фонду «Українська фундація громадського здоров'я» (довідка про впровадження № 1563/4 від 17.04.2024). Зазначені факти впровадження засвідчують прикладний характер результатів дисертації, їхню релевантність сучасним потребам соціальної роботи та здатність запропонованих наукових положень функціонувати в реальних умовах діяльності територіальних громад, постраждалих від воєнних дій.

Таким чином, рівень апробації результатів дисертації та повнота їх викладу в наукових публікаціях дозволяють оцінювати дисертаційне дослідження як науково зріле, методологічно виважене й таке, що відповідає вимогам до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії в галузі соціальної роботи.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу

Структура та зміст дисертаційного дослідження Мартинюк Яни Вячеславівни вирізняються логічною впорядкованістю, внутрішньою цілісністю та концептуальною завершеністю, що забезпечує послідовне розкриття заявленої проблематики та реалізацію поставленої мети й завдань дослідження.

Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, списку публікацій, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

У роботі представлено 8 додатків на 25 сторінках, що доповнюють і конкретизують основні положення дослідження. Праця містить 17 таблиць та 37 рисунків, які сприяють наочності подання матеріалу й аргументації отриманих результатів.

Загальний обсяг дисертації становить 249 сторінок, із них основного тексту - 187 сторінок. Список використаних джерел налічує 301 позицію, з-поміж яких 34 - іноземними мовами, що свідчить про ґрунтовність теоретичного аналізу, широту наукового пошуку та орієнтацію авторки на сучасний міжнародний науковий дискурс.

Зміст дисертації відзначається логічною послідовністю викладу матеріалу, чіткою структуризацією теоретичних і емпіричних положень, а також внутрішньою узгодженістю між розділами роботи.

У першому розділі здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз проблеми волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, у контексті сучасних підходів соціальної роботи та розвитку громад.

Другий розділ присвячено аналізу стану та практики волонтерської діяльності в таких громадах і обґрунтуванню організаційно-методичних умов її забезпечення.

У третьому розділі представлено результати експериментальної перевірки ефективності запропонованих організаційно-методичних умов, що надає дослідженню завершеного характеру.

Дисертаційна робота має самостійний характер. У ній послідовно представлено авторський підхід до осмислення проблеми волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, сформульовано власні наукові положення, узагальнення та висновки, що підтверджує здатність здобувачки до самостійного наукового пошуку й теоретичного узагальнення.

Робота характеризується завершеністю, науковою цілісністю та відповідністю вимогам щодо оформлення й обсягу дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії. Структура, зміст і логіка викладу матеріалу відповідають сучасним вимогам до наукових праць у галузі соціальної роботи, а подання результатів дослідження забезпечує їхню наукову переконливість і практичну значущість.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

Аналіз дисертаційного дослідження Мартинюк Яни Вячеславівни та її наукових публікацій засвідчує дотримання принципів академічної доброчесності, коректність використання наукових джерел і належний рівень наукової культури викладу матеріалу.

У дисертації послідовно дотримано вимог щодо цитування, посилань на джерела, оформлення списку використаної літератури та подання результатів дослідження. Запозичення з наукових праць інших авторів мають коректні посилання, а авторські положення, висновки й узагальнення є результатом самостійного наукового пошуку здобувачки.

Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження у дисертації та наукових публікаціях Мартинюк Яни Вячеславівни не виявлено. Подані в роботі емпіричні дані характеризуються логічною узгодженістю, методологічною обґрунтованістю та внутрішньою коректністю, що підтверджує їхню наукову достовірність.

Загалом дисертаційне дослідження та наукові публікації здобувачки відповідають принципам академічної доброчесності та чинним вимогам до наукових праць у галузі соціальної роботи.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове та практичне значення здобутих дисертанткою результатів дослідження, вважаємо за доцільне окреслити окремі дискусійні положення та висловити низку науково-методологічних побажань.

По-перше, доцільним видається представлення територіальних громад, обраних для експериментального дослідження, крізь призму визначених авторкою ключових чинників та аналітичних орієнтирів розвитку територіальних громад (табл. 1.4). Такий підхід дозволив би поглибити характеристику емпіричної бази дослідження, забезпечити більшу узгодженість між теоретичними положеннями дисертації та її емпіричними даними, а також посилити аргументацію щодо репрезентативності обраних громад.

По-друге, важливим є залучення до експериментальної роботи представників усіх типів територіальних громад, визначених в авторській класифікації (рис. 1.2). Це сприяло б підвищенню репрезентативності емпіричних результатів і створило б ширші можливості для порівняльного аналізу ефективності запропонованих організаційно-методичних умов у різних типах громад.

По-третє, доцільним видається більш чітке й розгорнуте описання механізмів запровадження системи моніторингу та оцінювання волонтерської діяльності, заявленої авторкою в моделі організації волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій. Така деталізація сприяла б підвищенню

методологічної визначеності моделі, її практичної відтворюваності та прикладної цінності для діяльності територіальних громад.

По-четверте, практичні рекомендації щодо впровадження організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності доцільно було б доповнити більш деталізованими управлінськими механізмами їх реалізації на рівні органів місцевого самоврядування та міжсекторальної взаємодії, що посилює б прикладний потенціал дослідження.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер і не знижують загальної наукової цінності дисертаційного дослідження, а радше окреслюють перспективи подальшого розвитку досліджуваної проблематики.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам

Незважаючи на висловлені дискусійні положення та рекомендації, слід наголосити на високому теоретико-методологічному рівні рецензованої роботи, її актуальності для сучасної теорії та практики соціальної роботи, науковій новизні та практичному значенні.

Дисертаційне дослідження Мартинюк Яни Вячеславівни відповідає вимогам МОН України до науково-дослідницьких праць.

Дисертація «Волонтерська діяльність у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій» є завершеною науковою працею, у якій авторка отримала нові науково обґрунтовані та експериментально перевірені результати.

Означена дисертаційна робота відповідає вимогам п. 6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. а № 155/30023, а її авторка, Мартинюк Яна Вячеславівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота.

28 січня 2026 року

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
проректор із науково-педагогічної та
соціально-гуманітарної роботи,
професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи Факультету психології,
соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Тетяна ЛЯХ

Т. Лях
начальник ВК
Н. Шевченко